

RECENZE A REFERÁTY

Libuše Ročková: Tvořivý subjekt v marxistické filozofii a buržoazním antropologismu.
Svoboda, Praha 1983. 196 stran.

Pozornosti filozofů si tato práce určitě zaslouží. Vždyť problematika tvůrčí činnosti patří už dnes k neaktuálnějším.

Autorka v první kapitole nastiňuje základní východiska filozofického uvažování o tvořivém subjektu; v posledních stáletích i v současnosti je toto uvažování determinováno bouřlivým vývojem společnosti, vědy a techniky. Obírá se řešením otázky tvořivého subjektu v německé klasické filozofii, jakož i Marxovým překonáním Hegelových názorů na ně v jeho „Ekonomicko-filozofických rukopisech“ z roku 1844.

Druhou kapitolu autorka věnuje pojetí tvořivého subjektu v marxistické filozofii. Materialistickou koncepci dějin považuje za klíč k tomuto pojetí a připomíná, že Lenin rozpracoval otázku subjektu dějinné tvorby v souvislosti s řešením aktuálních úkolů socialistické revoluce. Kapitolu uzavírá analýza tvořivého subjektu „na úrovni metateorie“, v níž se dovozuje, že „pojetí struktury lidského činu, pojaté jako metateorie Marxova základního sociologického zákona, umožnilo charakterizovat člověka jako bytost ontotvornou, jako tvořivého člověka“ (s. 173).

Předposlední kapitola je kritikou dezinterpretací otázky tvořivého subjektu v novodobém antropologismu (Nietzsche — „tvořivá elita“; Driesch — vitalismus; Bergson — „intuitivní tvoření geniálního ducha a neustálé sebeutváření lidské existence“; Husserl — „činná subjektivita“; Scheler — „tvořivá bytost jako intencionální a milující *ens*“).

Po obecné charakteristice existenciální filozofie autorka kritizuje v poslední (čtvrté) kapitole z marxistických pozic tyto koncepce: Heideggerovo „tvořící úzkostné vědomí“, Jaspersovu „seberealizaci prostřednictvím transcendece“, Marcelovu „angažovanou osobnost“, Sartrovu „svobodnou volbu“ a „tvořivou totalizaci“ představitelů tzv. nové levice, jakož i Camusova „absurdního hrdinu“.

Příloha (na s. 7 o ní autorka píše jako o páté kapitole) obsahuje typologii pojetí tvořivého subjektu ve zkoumaných filozofických teoriích, a to v podobě tabulkových odpovědí na otázky, „kdo tvoří“, „co vytváří“, jaký je „zdroj aktivity“, jak se chápou „umělecká a vědecká tvorba“, „svoboda“ a „dějiny“. O těchto tabulkách autorka ví, že zjednodušují podstatu věci, je to však vyváжено jejich přehledností a důrazem na podstatná stanoviska. Bylo by asi vhodné tabulku s koncepcemi naší filozofie více rozvíjet, aby se naše filozofie nejevila *jenom* jako jedna z mnohých možných filozofií.

V „Závěrech“ (relativně obsáhlych; s. 173—184) autorka nejen znovu vyzvedává marxisticko-leninské řešení problematiky tvořivého subjektu v polemice s odpovídajícími koncepcemi buržoazního antropologismu, ale také blíže demonstruje zájem psychologie a pedagogiky o problémy kreativity člověka. Naznačuje i další speciálně vědní souvislosti otázky, souvislosti, které už překračují rámec filozofie. Může se však jevit jako smysluplná otázka, zda širší úvahy o filozofických aspektech těchto dalších souvislostí, nebude

čtenář v recenzované práci postrádat. (Srovnej G. G. Šakarjan, Filozofskij aspekt teorii tvorčestva, Voprosy filosofii, 1980/11, s. 105—111, zvláště pak V. N. Puškin, Evristika — nauka o tvorčeskom myšlenii, Izd. polit. lit., Moskva 1967; viz také I. P. Kalošina, Struktura i mehanizmy tvorčeskoj dějatelnosti, Izd. Mosk. inv., 1983, aj.)

Autorka připojila ke své práci seznam použité a doporučené literatury. Je si jistě vědoma toho, že jenom marxisticko-leninská literatura o analyzovaném problému je daleko bohatší. Dvou prvých ze tří výše uvedených publikací však přece jen měla asi „použít“.

Autorka by měla při eventuální přípravě nového vydání uvážit, zda doplnit či nedoplnit tvrzení, že „Čas... je historickou kategorií, která vyplývá z ontologické podstaty lidské praktické činnosti“ (s. 55), konstatacím, že čas je především objektivní formou existence hmoty, tj. historie neživé i živé přírody, a také lidských dějin. Toto zúžené pojetí času (historického času) jen na jeho historickomaterialistické pojmání by se mohlo vykládat jako produkt autorčiny tendence k nežádoucí izolaci historického materialismu od materialismu dialektického.

Citát z českého překladu Marxovy a Engelsovy „Německé ideologie“ (v 3. pozn. na s. 40: „Lidé produkují své představy, ideje atd., ale skuteční, působící lidé, podmínění určitým vývojem svých výrobních sil a jim odpovídajících styků až po jejich nejrozvinutější formy“, Spisy 3, 1958, s. 40) je uveden přesně. Autorka si však asi měla uvědomit, že v této podobě (bez souvislosti s tím, co mu předchází a co po něm následuje) může mít také význam souvětí, v němž po „ale“ chybí holý přísudek. Srovnáním s originálem se dá lehce zjistit, že to „ale (aber)“ není spojkou běžného souřadného souvětí odporovachho, ale má spíše význam vysvětlovacího „tedy“; v originále to jednoznačně vyplývá též z toho, že překladatelovu slovu „podmínění“ zde odpovídají slova „wie sie bedingt sind“. (Autorem překladu je Zbyněk Sekal.) Autorce tedy nevytýkáme nepřesnost citace, ale domníváme se, že měla citát srovnat s originálem a doprovodit jej stručným komentářem.

Přes naše dílčí doporučení a připomínky představuje knížka *Libuše Ročková* bohatý zdroj informací i úspěšný pokus zamyslet se neotřele, a proto podnětně nad otázkou, jejíž význam stále více roste, a nadále poroste. Čím budou mít lidé více času na rozvoj svého tvůrčího myšlení, tím budou vyvíjet bohatší, vskutku tvořivou aktivitu, a to nejen ve výrobě, při přestavbě společnosti, ve vědě a v technice, ale i v umění.

Jiří Cehl

Integration of Science and the Systems Approach (eds. Z. Javůrek, A. D. Ursul, J. Zeman). Academia, Prague 1984, 260 pp.

The annotated book is an international collection of papers; it „summarizes the research... concerning integration processes in scientific cognition in relation to systems approach“ (p. 9).

The book is divided into two parts. Part I, entitled “Integrative Functions of Science“ is more general and includes the following contributions: P. N. Fedoseyev (USSR), Philosophy and the Integration of Knowledge; H. Hörz (GDR), Philosophy and the Synthesis of Cognition; A. D. Ursul (USSR), The Integrative Funktion of Philosophy; S. N. Smirnov (USSR), The Main Forms of Interdisciplinary Development of Modern Science; J. Zelený (CSSR), Remarks on the Dialectical-Materialist Type of Rationality; J. Zeman (CSSR), Integration of Cognition and Materialist Monism; I. Zapletal (CSSR), The Methodology of Systems Research and Mathematization. — Part II, entitled “Integrative Processes in Science and Systems Approach“, is more special. It encompasses the papers: V. N. Sadovsky (USSR), Philosophical Systems Principle, Systems Approach and General System Theory; Z. Javůrek (CSSR), The Dialectics of the Development of Science and the Systems Approach; J. Stachová (CSSR), The Role of General Scientific Concepts in the Integration Process in Science; J. Puršová (CSSR), Contemporary System Concepts and the Integration of Scientific Knowledge; G. I. Ruzavin, Functions of Abstract Structures in the Integration and Mathematization of Scientific Knowledge; V. S. Tyukhtin (USSR), Systems Theory and Cybernetics; B. S. Ukraintsev (USSR), The Connection between Natural and Social Sciences in Technological Knowledge.